

Mustafa HİZMETLİ

İslam Tarihinin İlk Kaynakları

ANKARA OKULU

Mustafa HİZMETLİ

1964 yılında Sivas'a bağlı Eskikarahisar köyünde doğdu. İlköğrenimini köyünde, ortaöğrenimini Sivas'ta tamamladı. 1988 yılında Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü'nü bitirdi. 1989-1992 yılları arasında TRT Ankara Televizyonunda istisna akdiyle yönetmen yardımcısı olarak çalıştı. 1995'te Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans eğitimi tamamladı.

1995-1996 öğretim yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde doktora öğretimine başladı. Ocak 1997'de aynı enstitüye araştırma görevlisi atandı. 1998'de burslu olarak Kahire Üniversitesinde araştırma ve incelemelerde bulunmak üzere Mısır'a gitti. 25 Ocak 2002'de Prof. Mehmet Özdemir'in danışmanlığında *Endülüs'te Hisbe Teşkilatı* başlıklı teziyle doktor unvanını aldı.

Ekim 2002-Mayıs 2007 tarihleri arasında Türkiye Diyanet Vakfı Genel Merkezinde, 2007-2011 arasında aynı vakfın İlim, Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığında çalıştı. Haziran 2011'de Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalına atandı. Ekim 2013'te Orta Çağ Tarihi doçenti oldu. Hâlen aynı fakültenin Tarih Bölüm Başkanlığını yürüten yazarın Endülüs ve Abbâsi kültür-medeniyet tarihi konularında yayınlanmış çalışmaları ve bilimsel dergilerde yayınlanmış makaleleri bulunuyor. Yazar Arapça ve İngilizce biliyor.

Ankara Okulu Yayınları: 277

© Ankara Okulu Basım Yay. San. ve Tic. Ltd. Şti.

Dizgi, kapak: Ankara Dizgi Evi

Baskı, cilt, kapak baskısı: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

Birinci basım: Ekim 2018

ISBN 978-605-9281-90-4

Ankara Okulu Yayınları

Şehit Mehmet Baydar Sokak No: 2/A Maltepe/ANKARA

Tel: (0312) 341 06 90 Faks: (0312) 341 06 95

web: www.ankaraokulu.com

e-mail: ankaraokulu@ankaraokulu.com

İslam Tarihinin İlk Kaynakları

Mustafa HİZMETLİ

Ankara Okulu Yayınları
Ankara 2018

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	11
------------	----

GİRİŞ

TARİH KAVRAMI.....	15
Tarihçe.....	15
Ahbâr.....	18
Eyyâmü'l-Arab.....	22
Ensâb.....	25
Tanım ve Alanı.....	30
Önemi.....	32
İslam Dünyasında Takvimler.....	34
Hicri Takvim.....	34
Celali (Meliki) Takvimi.....	35
Miladi Takvim.....	35
Mali Takvim.....	36
Hilkat Takvimi.....	36
Tufan Takvimi.....	36
Buhtunnasr Takvimi.....	36
Filip (İskender'in Babası) Takvimi.....	36
İskender Takvimi.....	36
Selevkoslar Takvimi.....	36
Yezdcerd Takvimi.....	37
Eski Çin Takvimi.....	37
On İki Hayvanlı Türk Takvimi.....	37
Hitâ ve Uygur Takvimi.....	37

I. BÖLÜM

SİYER VE MEĞÂZİ.....	39
Doğuş.....	39
Siyer ve Meğâzî.....	42
Medine Ekolü.....	48
Abdullah b. Abbas.....	49
Urve b. Zübeyr.....	49
Vehb b. Münebbih.....	50
Şurahbil.....	52
Zühri.....	53
Âsım.....	55

Abdullah b. Ebû Bekir.....	56
Mûsâ b. Ukbe.....	58
İbn İshâk.....	59
Vâkıdî	61
İbn Sa'd.....	63
Irak Ekolü	67
Şa'bî	68
Avâne b. Hakem	69
Ebû Mihnef	71
Seyf b. Ömer	73
Süleyman b. Tarhan	75
Ebû Ma'şer.....	76
Kelbî	77
Heysem b. Adî	80
Ebû Ubeyde.....	81
Nasr b. Müzâhim.....	84
Medâinî.....	85
İbn Habîb.....	88
Ebû Ubeyd	90
Zübeyrî	91
Zübeyr b. Bekkâr	92
Câhiz	95
İbnü'l-Mukaffa'	97

II. BÖLÜM

KRONOLOJİK TARİH KİTAPLARI	101
İbn Habîb	102
Halife b. Hayyât.....	103
İbn Abdülhakem.....	105
İbn Kuteybe.....	107
Belâzürî.....	109
Ebû Hanife Dîneverî	112
Ya'kûbî.....	115
Taberî.....	118
Ebû Zür'a	123
İslam Tarihçiliğinde Olgunlaşma Dönemi Eserleri	124
Mes'ûdî.....	125
Cehşiyârî	128
Saîd b. Bitrik.....	129
Ebû Bekr Sûlî.....	130

Ebü'l-Ferec İsfahânî.....	133
Hamza İsfahânî	135
Nerşahî.....	137
Makdisî	138
Sâbiler.....	140
Sâbit b. Sinân.....	140
Garsünni'me.....	141
Ebü İshâk Sâbî.....	142
Seâlibî	144
Miskeveyh	145
Ebü Nasr Utbî	146
Maverdî	148

III. BÖLÜM

ŞEHİR VE BÖLGE TARİHLERİ	151
Ezrakî.....	153
İbn Şebbe	155
Bahşel.....	157
İbn A'sem	157
Ezdî.....	158
Râzîler	160
Ahmed b. Muhammed Razî.....	160
İbnü'l-Kûtiyye.....	162
İbn Hayyân.....	163
Ahbâr Mecmûa	165
İbnü'd-Dâye.....	166
İbn Zülâk	168
Müsebbihî	169
Kudâi	171
Hemdânî.....	172
Râzî.....	174
Gerdîzî.....	174
Beyhakî	175

IV. BÖLÜM

COĞRAFYA KİTAPLARI.....	179
Hârizmî	182
Süleyman et-Tâcir	184
İbn Hurdâzbih	184
Ya'kûbî.....	187

İbn Rüste	187
Ceyhânî	189
İbnü'l-Fakîh	189
Ebü Zeyd Belhî	191
İstahrî	192
İbn Havkal	194
Makdisî	196
İbn Fadlân	198
Kudâme b. Ca'fer	199
Mes'ûdî	201
Hudûdü'l-Âlem	201
Mühellebî	202
Bîrûnî	204
Nâsır-ı Hüsrev	206
Kaşgarlı Mahmud	208
Bekrî	208
İdrîsî	210
Ebü Hâmid Ğırnatî	211

V. BÖLÜM

TABAKÂT TERÂCİM KİTAPLARI	213
Giriş	213
İslam Tarihinin Kaynağı Olarak Tabakât Terâcim Kitapları ...	213
İbn Sa'd	217
Halife b. Hayyât	217
İbn Kuteybe	218
İbn Ebü Tâhir	220
Vekî'	221
Cehşiyârî	223
Ebü'l-Ferec İsfahânî	225
Kindî	225
İbn Cülcül	226
Ebü Süleyman Sicistânî	227
İbnü'n-Nedîm	228
İbnü'l-Faradî	230
Humeydî	231
Huşenî	233
Sülemî	234
Seâlibî	235
Ebü Nuaym	238

Saymerî	240
Sâbî	241
Sâid Endelüsî	243
Hatîb Bağdâdî	245
İbn Abdülber	246
İbn Mâkûlâ	249
Şîrâzî	250
Herevî	252
İbnü'l-Kattâ'	252
İbn Ebî Ya'lâ	253
Beyhakî (İbn Funduk)	254
İbn Asâkir	255
İbnü'l-Cevzî	257
İmâdüddin İsfahânî	260
Mecdüddin İbnü'l-Esîr	263
Yâkût Hamevî	263
İbnü'l-Esîr, İzzeddin	266
İbnü'l-Kıftî	268
İbnü'l-Adîm	270
İbnü'd-Dübeysî	271
İbnü'n-Neccâr	272
İbnü'ş-Şa'âr	274
İbn Ebû Usaybia	275
İbnü's-Sâi	277
İbn Hallikân	278
İbn Saîd	280
İbnü'l-Fuvatî	282
Zehebî	284
Üdfüvî	287
Sübki	288
İbn Râfi'	290
İbn Receb	291
İbn Ferhûn	292
İbnü'l-Mülakkn	293
İbn Dokmak	294
İbnü'l-Cezerî	296
Makrîzî	297
İbn Kâdi Şühbe	300
İbn Hacer	301
İbn Tağrıberdi	304

İzzeddin Askalânî.....	306
İbn Kutluboğa	307
Bikâî	307
Câmî	308
Devletşah	309
Hatîb Cevherî	310
Şehâvî	311
İbnü'l-Mibred.....	313
Süyûtî	314
Nuaymî.....	315
Uleymî.....	317
Hândmîr.....	319
Büreyhî Seksekî	320
Muhallî Vadi'î	320
Muhibbüddin Taberî.....	321
Cenedî.....	321
Yafîî.....	322
Resulî.....	323
Hazrecî Zebidî.....	323
İbnü'l-Ehdel	324
Bâ Mahreme.....	325
KAYNAKÇA	327
DİZİN	345

ÖNSÖZ

Her ilmî çalışmanın temelini bibliyografya çalışması ve literatür bilgisinin oluşturduğu açıktır. Bu yönüyle bir dönemin, önemli bir kişinin veya toplumun tarihini yazmak kadar önemli olan bir çalışma alanı da tarihin tarihinin yazılmasıdır. Bu bilgi olmadan araştırmacı çalışmasını sağlam bir zemine oturtamaz. Neyi, nerede, ne kadar bulacağını bilmeden önünü göremez. İşte bu yüzden tarih boyunca literatür bilgisi tarih çalışmalarının olmazsa olmazı olmuş, tarih ve tarihin tarihi birçok müellifin önemli çalışma alanlarından birini oluşturmuş ve ortaya kıymetli eserler konulmuştur. Bu çalışmanın amacı bir yandan geçmişte bu konuda oluşan kıymetli mirası günümüz okuyucusuna tanıtmak yanında, tarih araştırmacıları ve öğrencilerinin kaynak ihtiyacını karşılamaktır. Çalışmamız İslam tarihçiliğinin ilk örnekleri olan siyer-meğâzî kitaplarının yazılmasından başlayarak 12. yüzyıla kadar ortaya konulan kronolojik tarih kitapları, şehir ve bölge tarihleri, coğrafya kitapları ve tabakât terâcim türündeki eserleri kapsamaktadır. Bu yönüyle çalışmamız, konu seçiminden eserin yazım aşamasına kadar geçen süreçte tarihçiler, araştırmacılar, yüksek lisans, doktora tezi hazırlayan adaylar ve her kesimden okuyucuya içerdiği literatür bilgisiyle kılavuzluk eden bir el kitabı niteliğindedir.

Çalışmamız bir giriş ve beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde önce tarih kavramının tanımı, anlam sahası, tarihçesi, önemi üzerinde durulmuştur. Ardından tarihin yakın ilişkide bulunduğu ahbâr, eyyâmü'l-Arab, ensâb kavramları hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak İslam dünyasında kullanılan başlıca takvimlerden söz edilmiştir.

Siyer ve Meğâzî Çalışmalarına ayrılan birinci bölümde öncelikle bu iki kavramın doğuşundan söz edilmiş, ardından Medine ve Irak ekollerinin ortaya çıkışı, başlıca temsilcileri ve eserleri anlatılmıştır.

Kronolojik Tarih Kitapları başlıklı ikinci bölümde büyük tarih kitaplarının yazılmaya başlaması ve bu alanda öne çıkan müellifler tanıtıldıktan sonra İslam tarihçiliğinin olgunlaşma dönemi eserleri ve müelliflerinden söz edilmektedir. İslam tarihçiliğinin ikinci safhasını ele alan bu bölümde İslam tarihçiliğinin kendine has metodu ve konuları ile bağımsız bir ilim dalı haline gelmesi süreci ele alınmaktadır.

Şehir ve Bölge Tarihleri başlıklı üçüncü bölümde şehir tarihçiliğinin ortaya çıkışından söz eden bir girişten sonra İslam dünyasında şehir ve bölge tarihleri ile fütûh kitaplarının yazılmasıyla meşgul olan tarihçiler ve eserleri anlatılmaktadır.

Coğrafya Kitapları başlıklı dördüncü bölümde coğrafya kavramı ve İslam dünyasında coğrafya yazıcılığının gelişimi ile alakalı bir girişten sonra Harizmî'den İdrisi'ye kadar başlıca Müslüman coğrafyacılar anlatılmaktadır.

Beşinci bölüm İslam Tarihinin Kaynağı Olarak Tabakât-terâcim Kitapları başlığını taşımaktadır. Bu bölümde İslam dünyasında biyografi kavramı ve bu türü ortaya çıkaran şartlar ve ihtiyaçlardan söz edildikten sonra İslam tarihçiliğinin ortaya çıkışından itibaren bu alanda çalışan müellifler ve yazılan biyografi kitapları inceleme konusu yapılmaktadır.

Son olarak çalışmanın fikir olarak ortaya çıkışından elinize ulaşmasına kadar geçen süreçte birçok kişinin emeği geçti onları burada anmak yerine getirilmesi gereken zevkli bir görevdir. Her şeyden önce yetişip bugünlere gelmem ve bu eseri yazmamda katkısı olan ailem, hocalarım, dost ve arkadaşlarım ile Bartın'da bulunmamı anlamlı ve keyifli hale getiren öğrencilerimi burada şükran ve minnetle anmam gerekir. İlk çalışmanın planı ve yazılması konusunda çok değerli

öneri ve teşvikleriyle katkılarından dolayı Prof. Dr. Mehmet Azimli'ye çok teşekkür ediyorum. Çalışmadaki yazım yanlışları ve eksiklerin giderilmesi konusunda müsveddeleri okuma zahmetine giren çok değerli dostlarım Prof. Dr. Murat Ağarı, Prof. Dr. Mehmet Vural, Dr. Kürşat Şamil Şahin ve Dr. Hasan Hüseyin Güneş'e şükranlarımı sunuyorum. Kitabın basımındaki desteklerinden dolayı Ankara Okulu Yayınevinin yetkili emektarları Lütfi Sever ve Hasan Erdoğan ile dizgi, tasarım ve sanatsal işlerini yapan Zeynep Özger'e katkıları için çok teşekkür ediyorum.

Bartın-Ekim 2018

Mustafa HİZMETLİ

İslam Tarihinin İlk Kaynakları

Her ilmî çalışmanın temelini bibliyografya çalışması ve literatür bilgisinin oluşturduğu açıktır. Bu yönüyle bir dönemin, önemli bir kişinin veya toplumun tarihini yazmak kadar önemli olan bir çalışma alanı da tarihin tarihinin yazılmasıdır. Bu bilgi olmadan araştırmacı çalışmasını sağlam bir zemine oturtamaz. Neyi, nerede, ne kadar bulacağını bilmeden önünü göremez. İşte bu yüzden tarih boyunca literatür bilgisi tarih çalışmalarının olmazsa olmazı olmuş, tarih ve tarihin tarihi birçok müellifin önemli çalışma alanlarından birini oluşturmuş ve ortaya kıymetli eserler konulmuştur. Bu çalışmanın amacı bir yandan geçmişte bu konuda oluşan kıymetli mirası günümüz okuyucusuna tanıtmının yanında, tarih araştırmacıları ve öğrencilerinin kaynak ihtiyacını karşılamaktır.

ANKARA OKULU YAYINLARI

